

A SPIRITUALITÁS SZEREPE A SEGÍTŐSZAKMÁK MEGÚJÍTÁSÁBAN

ZSOLNAI LÁSZLÓ

Absztrakt

A ma uralkodó materialista világszemlélet ökológiai, társadalmi és etikai „köz-rosszak” tömegét produkálja. A materialista elveken alapuló működési modellek az embert pusztán materiális létezőként tételezik, külsődleges, pénzbeli ösztönzőket alkalmaznak, és az eredményeket a megtermelt pénzügyi haszonnal vagy a megtakarított költségekkel mérik. Ezzel szemben a spirituális alapú működési modellek az embert spirituális lénynek tekintik, aki tudatosan viszonyul a transzcendenshez, és akinek anyagi és nem anyagi szükségletei és motivációi egyaránt vannak. A spirituális alapú működési modellek az ember belső, etikai motivációjára építenek, és a társadalmi cselekvés eredményeit többdimenziósan, a közjó előmozdítására tekintve értékelik. Az írás amellet érvel, hogy a spirituális kiindulás jelentősen hozzájárulhat a segítőszakmák megújításához és humanisztikus működéséhez.

Kulcsszavak: spiritualitás, vallás, materialista világszemlélet, segítőszakmák

A materialista világszemlélet válsága

The Routledge International Handbook of Spirituality in Society and the Professions című kötetünkben (Zsolnai–Flanagan, 2019) megmutattuk és részletesen dokumentáltuk, hogy a szakmák és a társadalmi gyakorlatok világszerte a materialista világszemlélet rabságában szenvednek. A lista a pénzügyektől és a gazdasági menedzsmenttől a mezőgazdaságon, a vízgazdálkodáson, az építészetén és a várostervezésén át az orvoslásig, a pedagógiáig és a szociális gondozásig tart.

A mai, világszerte uralkodó felfogás az embert materiális lényként tételezi, akinek kizárólag anyagi jellegű vágyai és motivációi vannak. Ezt a teremtményt a közgazdaságtanban „homo oeconomicusnak” hívják. A homo oeconomicus olyan ember, aki mindenkor az

anyagi önérdékét maximalizálja. Az így definiált „gazdasági embert” semmi más nem érdekli, mint pénzben mérhető haszna.

A materialista működési modellek a pénzbeli, külső motivációban hisznek, és a sikert a megtermelt profitban vagy a megtakarított költségben mérik. A mai gazdasági és ökológiai válság azonban erősen megkérdőjelezi a korlátlan anyagi önzést hirdető, a materialista mentalitáson alapuló gazdasági és társadalmi tevékenységek fenntarthatóságát (Zsolnai, 2014).

Tim Kasser (2005) amerikai pszichológus azt állítja, hogy a *materialista értékorientáció* az egyének prioritását mutatja olyan javak iránt, mint a pénz, az anyagi javak birtoklása és a társadalmi státusz. Kiterjedt koreai, amerikai és európai kutatások igazolják, hogy a materialista értékorientációjú emberek kevésbé törődnek a spirituális értékekkel, ami oda vezet, hogy csökken a személyes jóllétük, és nagyobb eséllyel vannak manipulatív, versengő és ökológiailag pusztító cselekedeteik (Kasser, 2011).

A spiritualitás ígérete

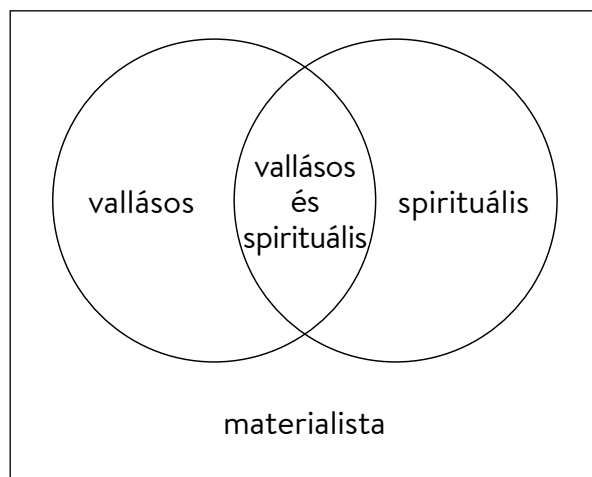
Válszásként a materialista ember és világszemlélet válságára megkezdődött a spirituális kiindulású modellek térhódítása a különböző szakmákban és társadalmi praxisokban (Zsolnai–Flanagan, 2019).

Spiritualitáson egyrészt személyes tapasztalatot értünk, másrészt az ebből következő, nem materialista értékorientációt. A spirituális élmény – bár kulturálisan sokféle módon befolyásolt – két alapvető összetevőből áll. Az egyik az *énmeghaladás (self-transcendence)*, a másik pedig az *egység (oneness)* vagy *összekapcsoltság (interconnectedness)* élménye. Azaz a személy túllép anyagi-testi egóján, és megtapasztalja az összes többi létezővel és a létezés végső forrásával való összekapcsoltságát, egységét (European SPES Institute, 2020). Ez – miként a transzperszonális pszichológia kutatói leírták, és sok ezer eset elemzésével dokumentálták – forradalmasító élmény: az ember megtapasztalja saját szellemi mivoltát és létezését (Grof, 2008).

A spirituális élmények megtapasztalásából nem anyagi értékorientáció következik. A személy számára az anyagi értékeknek – pénz, materiális javak, hatalom, hírnév stb. – egyre kisebb jelentőségük van. Helyüket átveszik a spirituális értékek, például a szeretet, az együttérzés, a bizalom, az esztétikum és az alázat.

A *vallás* intézményesített üdvözlőszolgáltatás, míg a *spiritualitás* nem intézményesített, hanem személyes üdvkeresés. A kettő kapcsolatát egy Venn-diagrammal jeleníthetjük meg. A vallásnak és a spiritualitásnak van egy közös része, és van két különálló részük. Azaz vannak vallásos és egyben spirituális emberek, de vannak vallásos és nem spirituális, valamint

spirituális és nem vallásos emberek is. Továbbá vannak olyanok, akik sem nem vallásosak, sem nem spirituálisak. Ők alkotják ma a társadalom többségét, a materialista értékorientációjú tömeget (1. ábra).

1. ábra: A vallás és a spiritualitás kapcsolata

Forrás: saját szerkesztés

A spiritualitás elfogadja egy nem materiális valóságszint létét, sőt elsődlegesnek tartja az anyagi valósággal szemben. A materialista szemlélet viszont tagadja a nem materialista valóság létezését, és a materiális valóság egyedüliségét hirdeti. Minden, látszólag nem anyagi jelenséget – például a tudatot, a szabad akaratot – vissza akar vezetni anyagi folyamatok összjátékára (Sheldrake, 2019; Pruzan, 2019).

A spirituális működési modellek a spirituális emberképen alapszanak. E felfogás szerint az emberek spirituális lények, akik a materiális világban megtestesülve léteznek, és anyagi, valamint nem anyagi vágyaik és motivációik vannak. Luk Bouckaert (2011) szerint a „homo spiritualis” alapvető jellemzője a többi létezővel való összekapcsoltság érzése és tudata. Az „én” és a „mások” elementáris összetartozása és együtt létezése nem redukálható semmilyen csoportérdekre vagy közösségi jóléti függvényre. Az emberek és más létezők a Lét szintjén vannak elválaszthatatlanul összekapcsolódva, és ez megelőz minden cselekvést a világban. A spirituális önértelmezés ad lehetőséget arra, hogy az egyetemes szeretet és az együttérzés határozza meg létezésünk célját és értelmét. A spiritualitás képes felelős és együttérző énné alakítani a materialista egót.

Spirituális kiindulású működési modellek

A következőkben az orvoslás és a pszichoterápia, a szociális munka és a hajléktalangerőszak, valamint az oktatás-nevelés területén mutatott be spirituális kiindulású működési modelleket. Ezzel kívánom illusztrálni a spiritualitás teremtőerejét a segítőszakmák megújításában.

Az orvoslás az ember gyógyításának tudománya és művészete. Különböző hagyományai és paradigmái különféleképpen értelmezik azt, hogy „mi az ember”, és hogyan kell gyógyítani (Lázár–Pikó, 2012).

Athar Yawar (2019) hangsúlyozza, hogy a modern orvoslás alapvetően mechanikus természetű, a páciens egyfajta „meghibásodott szerkezetnek” tekint, amelyet meg kell javítani. A modern orvoslás hatalmas sikereket ért el, de az emberi szenvedés és gyógyulás számos formájával nem tud mit kezdeni, mert korlátozott, materialista emberfelfogást kultivál. A redukcionista biomedikális modell sok esetben nagyon hasznos, számos esetben azonban egyszerűen alkalmatlan.

Yawar szerint a jövő orvoslása akkor lehet igazán sikeres, ha teljesebb emberképet tud kialakítani, s az embert biológiai, szociális, kulturális és spirituális egészként kezeli. Ha a spirituális dimenziót is figyelembe veszik, megvalósulhat a beteg tartós, kulturálisan adekvát gyógyítása és az orvosi segítségnyújtás igazságosabb elosztása a társadalom tagjai között. Például a „túlgyógyszerezés” elkerülésével jelentős javulást lehetne elérni a közegészségügyben. Ha az embert a maga teljességében tekintik az orvoslás folyamata során, és a spiritualitás a gyógyítás középpontjába kerül, akkor valódi, gyógyító medicina alakulhat ki.

Az ápolás és beteggondozás hasonló problémákkal küzd, mint a modern orvoslás. Mára kezd kialakulni az a konszenzus, hogy a teljes személyre figyelő ápolás és beteggondozás hatékony. Sandhya Chandramohan és Raisayah Bhagwan (2019) megállapítja, hogy a 21. században elengedhetetlen a páciensek spirituális szükségleteinek figyelembevétele. A spiritualitásnak kimutatható szerepe van a gyógyulásban és a betegségekkel való megküzdésben. Az ápolás és beteggondozás során alkalmazható spirituális gyakorlatok magukban foglalják az együtt imádkozást, a pácienssel töltött minőségi időt, a beteg érzelmi támogatását és gondos meghallgatását, vallási/spirituális hitének vagy meggyőződésének elfogadását, a kedvesség gyakorlását, a vallási/spirituális szolgáltatások biztosítását, valamint a betegségben való értelemkeresés és a gyógyulásba vetett remény táplálását. A spirituális dimenzióra is figyelő ápolás és beteggondozás több időt igényel, de óriási potenciállal rendelkezik a valódi gyógyulás, a betegkooperáció és a megelégedettség tekintetében.

A *pszichiátria* a spirituális megközelítés egyik kulcsterülete, mivel a spiritualitásnak nagy jelentősége van a mentális egészség elérésében és megőrzésében. Az emberi jóllét integratív

koncepciója a bio-pszicho-szociális dimenziók mellett a spirituális dimenziót is magában foglalja. Rachel Cullinan és Christopher Cook (2019) hangsúlyozza, hogy az egyén spirituális és mentális jólléte szorosan összefügg. A pszichiátereknek és pszichológusoknak nyitottnak kell lenniük erre az összefüggésre, amikor pácienseikkel dolgoznak. Hasonlóképpen a vallási közösségeknek és vezetőknek is tisztában kell lenniük a mentális egészség és betegség spirituális vonatkozásaival.

A demencia jelensége különleges kihívást jelent a spiritualitással kapcsolatban, ugyanis ez a betegség a memória, a kommunikációs képesség, az éntudat és a cselekvőképesség radikális csökkenésével jár. Ez sokak számára azt jelenti, hogy a demenciában szenvedő egyén a spiritualitás semmilyen formáját nem képes megélni, sőt „emberi személynek” sem igazán tekinthető.

Peter Kevern (2019) amellet érvel, hogy a demenciában szenvedő egyén egészen a halál beálltáig mindenképpen emberi személynek tekintendő. Ez azt jelenti, hogy másképpen kell gondolkoznunk a spiritualitásról a demens betegek esetében, mint az egészséges emberekkel kapcsolatban. A spiritualitás a demens betegeknél nem a „birtoklással” és a „cselekvéssel” függ össze, hanem a beteg múltjába és társas kapcsolataiba van beágyazódva, mint a hajdani tapasztalatok együttese. Klinikai eredmények azt mutatják, hogy a demenciában szenvedők spiritualitása igenis gondolható és fenntartható. Ebben nagy szerepet játszhatnak olyan nem racionális eszközök, mint a művészetek és a szimbólumok használata, valamint az adott személy közvetlen közösségének spirituális gyakorlatai.

Az *addiktológia* területén szintén kulcsszerepet játszik a spiritualitás. A függőség alapvetően spirituális eredetű probléma, gyakran az egyén téves spirituális-egzisztenciális kereséséből származik. A spiritualitás képes védelmet nyújtani az addikcióval szemben, főleg ha az egyén valamilyen hiteles spirituális/vallási gyakorlatban aktívan részt vesz.

A Névtelen Alkoholisták (*Anonymous Alcoholics*) és más tizenkét lépéses pszichoterápiás módszerek igen hatékonyak az addikció kezelésében. Ezek a probléma spirituális gyökerét ragadják meg, és – megfelelő biomedikális segítség mellett – az egyénnek a sorstársai közösségében megvalósuló spirituális megújulását célozzák. Paramabandhu Groves (2019) rámutatott, hogy a különböző buddhista technikák, mint például a tudatosságmeditáció (*mindfulness*) nemcsak az addikció leküzdésében sikeresek, de a személy spirituális fejlődését is jelentősen előmozdíthatják.

A *szociális munka* területén is nélkülözhetetlen, hogy figyelembe vegyék az ellátásra szorulóknak életének spirituális dimenzióját. Beth Crisp (2019) megfigyelése szerint a szociális munkások egyre inkább felismerik, hogy a segítségre szoruló, marginalizált, válságban lévő

személyek és csoportok súlyos spirituális problémákkal is küzdenek. Ez a szociális munkások spirituális érzékenységének fejlesztését és új módszerek használatát igényli.

A *hajléktalanság* igen súlyos válsághelyzet, amely emberek millióit érinti mind a fejlett, mind a fejlődő országokban. A hajléktalanság sokkal több, mint a lakhatás hiánya: egyszerre jelenti az adott ember fizikai, pszichológiai és spirituális deprivációját és rosszlétét.

Jill Snodgrass (2019) felhívja a figyelmet, hogy a hajléktalanság olyan megrendítő erejű spirituális tapasztalat, amely rádöbben a egyént élete sérülékenységre, létehetőségeinek korlátaira, és arra, hogy mit jelent a „kevesebb mint emberi” létezés. Mivel a hajléktalanság egyéni és társadalmi okok együttes hatására jön létre, nagyon fontos az egyén gyöngeségeinek és megmaradt erősségeinek figyelembevétele és emberi méltóságának megőrzése. Ebben sokat segíthet a hajléktalan ember spirituális/vallási kikérdezése, spirituális/vallási alapú támogatása, az önmagával való törődés megtanítása a pozitív megküzdési stratégiák és egészségminták átadásával.

Az *oktatás-nevelés* megkerülhetetlen tényezője a spiritualitás. A modern fejlődéslelektan a gyermeket már nem „kicsinyített felnőttként” kezeli, hanem a saját jogán emberi személyként ismeri el, akinek van spirituális érdeklődése, és vannak spirituális szükségletei is (Gellel, 2019). A katolikus kiindulású Maria Montessori pedagógiájában például a gyermekek spirituális fejlődése központi szerepet játszik, felismerve a gyermek társas környezetéhez való szoros kapcsolódását és értelemkeresését (Kurucz, 1995).

Bernadette Flanagan és Michael O’Sullivan (2019) azt hangsúlyozzák, hogy a spirituális intelligencia (*spiritual intelligence*) fejlesztése az oktatás-nevelés egyik kulcsfeladata. Azzal kell kezdődnie, hogy a tanár tisztába kerül saját spiritualitásával. Csak a spirituálisan intelligens tanár képes olyan tanulási légkört teremteni, amelyben lehetőség nyílik a tanulók spirituális fejlődésére. Ennek érdekében az oktatásban és a nevelésben tudatosan kellene használni – az életkori sajátosságok figyelembevételével – az emberiség nagy filozófiai tradícióit. Ehhez pedig az emberi létezés teljességére figyelő, dialogikus pedagógiai módszerekre van szükség.

Pascal fogadása

Mind a spiritualitást, mind a materialitást értékvalasztási lehetőségnek tekinthetjük. Nem mindegy azonban, hogy az emberek és a segítőszakmák melyik opciót választják. A nagy francia természettudós és filozófus, Blaise Pascal Isten létére vonatkozó híres fogadására szeretnék hivatkozni. Pascal ezt írja *Gondolatok* című művében: „Tegyük mérlegre, mit nyerhetünk vagy mit veszíthetünk azzal, ha Isten létezésére fogadunk. Értékeljük eme eshe-

tőiségeket. Ha nyersz, mindent elnyersz, ha viszont vesztesz, nem veszítesz semmit. Fogadj tehát tétovázás nélkül az Ő létezésére” (Pascal, 1978: 233).

Pascal szerint érdemes tehát Isten létére fogadnunk. Jól tesszük, ha a spiritualitás ontológiai elsőbbségére fogadunk. Egyénileg és kollektíven is jobban járunk, ha a spirituális értékorientációt választjuk a materialista értékorientáció helyett. A materialista működési modellek ugyanis nem képesek valódi és tartós jóllétet biztosítani az összes érintett számára, mert eltekintenek az ember nem anyagi szükségleteitől, vágyaitól, és pusztán a külsődleges, pénzbeli motivációra építenek. Az ember azonban összetett lény, aki „nemcsak kenyérrel él” (Mt 4,4).

A kortárs pszichológia feltárta az emberi létezés teljes mátrixát, beleértve az önmegvalósítás és a transzcendencia elementáris igényét (Kaufman, 2020). A spiritualitásalapú működési modellek képesek az emberek belső, etikai motivációjának felébresztésére, és a társadalmi cselekvés eredményeit többdimenziós, a közjó előmozdítását mérő sikerkritériumok alapján értékelik (Bouckaert–Zsolnai, 2012).

A spirituális kiindulású gyakorlatok jobb eredményekre vezethetnek, mint a materialista alapú gyakorlatok. A spiritualitás beépítése a segítőszakmák működési modelljeibe embe-
ribb, ökológikusabb és boldogabb emberi létezést ígér.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BOUCKAERT, LUK (2011): Spirituality and Rationality, in BOUCKAERT, LUK – ZSOLNAI, LASZLO (szerk.): *The Palgrave Handbook of Spirituality and Business*, London, Palgrave–Macmillan, 18–25.
- BOUCKAERT, LUK – ZSOLNAI, LASZLO (2012): Spirituality and Business – An Interdisciplinary Overview, *Society and Economy*, Vol. 34, 2012/3., 489–514.
- CHANDRAMOHAN, SANDHYA – BHAGWAN, RAISUYAH (2019): Spirituality and Nursing, in ZSOLNAI, LASZLO – FLANAGAN, B. BERNADETTE (szerk.): *The Routledge International Handbook of Spirituality in Society and the Professions*, London – New York, Routledge, 205–212.
- CRISP, BETH (2019): Spirituality and Social Work, in ZSOLNAI, LASZLO – FLANAGAN, B. BERNADETTE (szerk.): *The Routledge International Handbook of Spirituality in Society and the Professions*, London – New York, Routledge, 174–181.
- CULLINAN, RACHEL – COOK, CHRISTOPHER (2019): Spirituality and Mental Health, in ZSOLNAI, LASZLO – FLANAGAN, B. BERNADETTE (szerk.): *The Routledge International Handbook of Spirituality in Society and the Professions*, London – New York, Routledge, 213–222.
- EUROPEAN SPES INSTITUTE (2020): *Our Mission: Spiritual-based Humanism*, <http://europes.org/content/our-mission-spiritual-based-humanism> (letöltve 2020. 05. 17.).
- FLANAGAN, BERNADETTE – O’SULLIVAN, MICHAEL (2019): Spirituality and Education, in ZSOLNAI, LASZLO – FLANAGAN, B. BERNADETTE (szerk.): *The Routledge International Handbook of Spirituality in Society and the Professions*, London – New York, Routledge, 435–445.
- GELLEL, ADRIAN-MARIO (2019): Children and Spirituality, in ZSOLNAI, LASZLO – FLANAGAN, B. BERNADETTE (szerk.): *The Routledge International Handbook of Spirituality in Society and the Professions*, London – New York, Routledge, 120–126.
- GROF, STANISLAV (2008): *A jövő pszichológiája – a pszichológia jövője*, [Budapest,] Pilis-Print.
- GROVES, PARAMABANDHU (2019): Spirituality and Addiction, in ZSOLNAI, LASZLO – FLANAGAN, B. BERNADETTE (szerk.): *The Routledge International Hand-*

book of Spirituality in Society and the Professions, London – New York, Routledge, 231–238.

- KASSER, TIM (2005): *Az anyagiasság súlyos ára*, Budapest, Ursus Libris.
- KASSER, TIM (2011): Materialistic Value Orientation, in BOUCKAERT, LUK – ZSOLNAI, LASZLO (szerk.): *The Palgrave Handbook of Spirituality and Business*, London, Palgrave–Macmillan, 204–211.
- KAUFMAN, SCOTT BARRY (2020): *Transcend – The New Science of Self-Actualization*, New York, Penguin.
- KEVERN, PETER (2019): Spirituality and Dementia, in ZSOLNAI, LASZLO – FLANAGAN, B. BERNADETTE (szerk.): *The Routledge International Handbook of Spirituality in Society and the Professions*, London – New York, Routledge, 223–230.
- KURUCZ RÓZA (1995): *Montessori-pedagógia*, Budapest, OKTKER-NODUS.
- LÁZÁR IMRE – PIKÓ BETTINA (szerk.) (2012): *Orvosi antropológia*, Budapest, Medicina.
- PASCAL, BLAISE (1978): *Gondolatok*, Budapest, Gondolat.
- PRUZAN, PETER (2019): Science and Spirituality, in ZSOLNAI, LASZLO – FLANAGAN, B. BERNADETTE (szerk.): *The Routledge International Handbook of Spirituality in Society and the Professions*, London – New York, Routledge, 323–331.
- SHELDRAKE, RUPERT (2019): *Tudomány és spiritualitás*, Budapest, Casparus Kiadó Kft.
- SNODGRASS, JILL (2019): Spirituality and Homelessness, in ZSOLNAI, LASZLO – FLANAGAN, B. BERNADETTE (szerk.): *The Routledge International Handbook of Spirituality in Society and the Professions*, London – New York, Routledge, 167–173.
- YAWAR, ATHAR (2019): Spirituality in Medicine, in ZSOLNAI, LASZLO – FLANAGAN, B. BERNADETTE (szerk.): *The Routledge International Handbook of Spirituality in Society and the Professions*, London – New York, Routledge, 195–204.
- ZSOLNAI, LASZLO (2014): Materialistic versus Non-materialistic Value-orientation in Management, in IMS, KNUT J. – PEDERSEN, LARS JACOB (szerk.): *Business and the Greater Good – Rethinking Business Ethics in the Age of Economic Crisis*, Cheltenham, Edward Elgar Publishers.
- ZSOLNAI, LASZLO – FLANAGAN, B. BERNADETTE (szerk.) (2019): *The Routledge International Handbook of Spirituality in Society and the Professions*, London – New York, Routledge.

THE ROLE OF SPIRITUALITY IN RENEWING THE HELPING PROFESSIONS

Abstract

Today's dominant materialist worldview generates large-scale ecological, social and ethical "illths". Materialist working models consider the human being as material entity, use extrinsic, monetary motivation, and measure the results in terms of profit or cost saved. Spiritual-based working models consider the human being as spiritual entity, who has a relation with the transcendence, and has material and non-material needs and motivations. Spiritual-based working models employ inner, ethical motivation and measure the results of social action multidimensionally with reference to the promotion of common good. The paper argues that spirituality can significantly contribute to the renewal of helping professions and their humanistic functioning.

Keywords: spirituality, religion, materialist worldview, helping professions

Zsolnai László

Egyetemi tanár, a Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságtudományi Központjának az igazgatója és az European SPES Institute elnöke (Leuven, Belgium). Kutatási érdeklődése átfogja az etika, a közgazdaságtan, az ökológia és a spiritualitás területeit. Mintegy 40 könyve és több mint 300 cikke jelent meg. Weboldala: <https://laszlo-zsolnai.net/>

